

JOHAN ROSDAHL & IVAN Z. SØRENSEN

At læse
Karen
Blixen

SYSTIME

At læse Karen Blixen

Mærkelige Karen Blixen

Når man første gang giver sig i lag med Karen Blixens fortællinger, så kan man ikke undgå at studse over det gammeldags **sprog**. Blixen skriver efter de normer der var gældende op til den store retskrivningsreform i 1949, hvor bl.a. å afløste dobbelt a, og hvor substantiver nu skulle skrives med lille begyndelsesbogstav. Vi har valgt at lade Karen Blixens tekster stå i hendes egen retskrivning, fordi sproget er med til at give fortællingerne en særlig aura. Karen Blixen har også selv forsvaret den „gammeldags“ retskrivning, bl.a. med det argument at det vigtigste ved læsekunsten ikke er at stave, „men at genkende Ordene af Udseende“. Ordet „Føre“ (vejenes tilstand) genkendes f.eks. let og hurtigt som et substantiv, forskelligt fra verbet „føre“ (f.eks. en bil). Dertil kan selve et ords billedlige form gennem associationer give en særegen betydning; som Blixen skriver:

“En Quinde med Qu kommer, maaske paa Grund af sin Lighed med det engelske Queen og af selve Bogstavet q's Sjældenhed, mere majestætisk sejlene ind i en Sætning end en Kvinde med Kv, der har Associationer med en Kvie.

Karen Blixen: „Om Retskrivning“, *Politiken* 23. og 24. marts 1938, optrykt i *Samlede Essays*, 1997, s. 82ff.

Karen Blixen skrev de fleste fortællinger på engelsk, og derefter genskrev hun dem på dansk. Enkelte tekster, f.eks. „Gensyn“, er imidlertid ikke oversat af Blixen selv, derfor bringes den nedenfor i moderne dansk retskrivning.

Noget andet man lægger mærke til, når man læser Blixen, er det gammeldags **miljø**, som de fleste af hendes fortællinger udspiller sig i. Vi føres som regel tilbage til 17-1800-tallet, vi er til stadighed udenlands i mærkværdige miljøer, og persongalleriet er ofte rejsende folk som sømænd eller rige mennesker der bare sådan kan rejse rundt. Alt sammen faktorer der var med til at placere Karen Blixens forfatterskab helt

uden for de strømninger og bevægelser der ellers dominerede hendes tid, altså den første halvdel af det 20. århundrede.

Tusind og én nat, er en af de mange bøger, som Karen Blixen elsker at indarbejde i sine egne fortællinger, f.eks. bemærker hun: „Ali Baba, der ikke i sig selv er andet eller mere end en hæderlig Brændehandler, gør Fyldest som Helt i en af Verdens dyrebareste Historier“ (se side 155, 50 og 53). Denne **brug af verdenslitteraturen** er endnu et træk, man ikke kan undgå at bemærke ved Blixen-læsningen.

Endelig vil man måske studse over et yndet Blixen-ord som **skæbne**. Ordet „skæbne“ kan give associationer til noget med et forudbestemt livsforløb med mange knaster og lidelser. Men det er værd at mærke sig, at „skæbne“ i *Nudansk Ordbog* har to betydninger:

1. en højere magt som bestemmer over og styrer menneskets liv = FORSYN, LOD
2. den samlede mængde af de begivenheder, tildragelser o.lign. der hænder et menneske igennem livet, og som man ikke selv har nogen indflydelse på = LIVSBANE, TILSKIKKELSER

Det er betydning nr. 2 der gælder i Blixens forfatterskab: det hendes fortællinger handler om, er det et menneske kan komme ud for i livet. Og så især spørgsmålet om hvordan man tackler sådanne hændelser.

Det fornøjelige

“Først og fremmest skal man være modig (...). Man må kunne elske, og man må have humoristisk sans.

Karen Blixen i interview med Daniel Gillès, Belgisk TV, optaget 29.5.1962, i: Else Brundbjerg, *Samtaler med Karen Blixen*, 2000, s. 400f.

Sådan svarede Karen Blixen en interviewer der bad hende om at give en flok unge mennesker nogle vise ord med på vejen – i et af de sidste interviews hun gav, inden hun døde i september 1962.

Humor, morskab, fornøjelse er ord som Karen Blixen ustandselig bruger. Og det er godt for læseren at holde fast i at læsningen kan og bør være *fornøjelig eller morsom*. På blixensk er disse ord i familie med det engelske ord *fun* – og pointen er: „funny“ kan betyde *ha-ha*-sjovt, men også *peculiar*, altså sært og underligt. Og hos Blixen er det spøgefulde, det alvorlige og det sære flettet uadskilleligt ind i hinanden.

Det vakte forargelse hos en del af dem der læste Blixens bøger, efterhånden som de udkom fra 1930'erne og fremad. Det registrerer forfatterinden selv:

“Det er morsomt at lave noget, som andre bliver glade for. Men der er også nogen, der har været moralsk forargede. Ja, så kan man jo da lige så godt blive forarget over Tusind og een Nat!

Karen Blixen om *Syv fantastiske Fortællinger* i interview i *Hus og Frue*, 8. oktober 1937, i: Else Brundbjerg, *Samtaler med Karen Blixen*, 2000, s. 58.

Blixen kunne være ironisk, ligesom nogle af hendes kvindelige figurer i fortællingerne kunne være ganske grumme. Men der er forskel på humor og ironi. Ironi skaber distance, humor derimod vil den anden det godt, den tilstræber gemytligt samvær. Som f.eks. i denne lille anekdote:

“I Ægypten, i den store Pyramides trekantede Skygge, sagde St. Joseph, medens Æslet græssede, til den Hellige Jomfru: 'Oh, mit søde, lille Hjerte, kunde Du ikke bare et Øjeblik lukke Øjnene og tænke Dig, at jeg var den Helligaand?'

Karen Blixen, „Syndfloden over Norderney“, *Syv fantastiske Fortællinger*, 1935.

Men også her er der bag humoren en skyggeside, en fortrædelighed: Josef føler at han blev alvorligt tilsidesat af Helligånden – dengang ved undfangelsen af Jesus.

Som nævnt handler Blixens historier om at kunne tackle en tildragelse i livet, grum eller god; eller med andre ord: at kunne tackle *skæbnen*. Og kodeordene er: med stolthed og værdighed og humor.

Misfornøjede læsninger

Det kan og skal ikke skjules, at der er mange læsere der bestemt ikke finder Karen Blixen fornøjelig. Her skal vi blot nævne nogle enkelte positioner.

Berømt og berygtet er Frederik Schybergs anmeldelse af *Syv fantastiske Fortællinger* i *Berlingske Tidende* i 1935. Han kalder Blixen en „forskruet Forfatterinde“, og hovedingredienserne i hendes fortællinger er „Snobberi, Fantastik og Perversitet.“ Spydigt konkluderer han, at Blixen som skribent er „raffineret ud til Spidsen af de rødakerede negle.“

Det er også *stilen* der irriterer en anden konservativ kritiker, Harald Nielsen. Han skrev i 1956 en bog med titlen *Karen Blixen. Studier i litterær Mystik*. „Vil man vide, hvorledes en Bonbon smager, kan man være nødt til at fjerne Sølvpapiret.“ Det gør Nielsen så, og ud fra en række eksempler mener han, at man bag Blixens flotte sprog og stil kan finde „adskilligt, der intet betyder – ja, som – hvis man prøver at finde Meningen – viser sig at være det rene Vrøvl“¹.

Tyske Bernhard Glienke har i *Fatale Präzedenz. Karen Blixens Mythologie* lavet en omhyggelig registrering af litteratur, kunst, myter m.m., som Karen Blixen refererer til; en uvurderlig hjælp til intertekstuelle studier. Glienkes pointe er imidlertid *marxistisk-ideologisk*: Han mener at Blixen lægger op til, at læseren skal følge hendes eget eksempel, dvs. at livet skal følge kunsten². Titlen på hans bog angiver netop det fatale (skæbnesvangre) i at gøre dette. Æsteticisme, kalder Glienke det. (Det er lidt a la det 'postmodernistiske' princip, som vi i denne bog behandler i kapitlet „Det eksistentielle fokus“). Her over for hævder Glienke at identitet kun skabes gennem aktivt, politisk-samfundsmæssigt virke³.

Karen Blixen holdt i 1953 *En Baaltale*⁴. Det er en af flere Blixen-tekster, som 1970'ernes feminister har taget skarpt afstand fra: „De er i bund og grund reaktionære,“ skriver Susanne Fabricius, og begrundelsen er at Blixen „går ud fra, at der *må* være en biologisk betinget psykologisk forskel mellem kvinde og mand.“ Men Fabricius konstaterer at kvindesynet i Blixens *fiktion* er fundamentalt anderledes⁵.

Senere tiders postfeminister har da også været langt mindre misfornøjede med Karen Blixens værker.

¹ Harald Nielsen: *Karen Blixen. Studier i litterær Mystik*, 1956, s. 21ff.

² Bernhard Glienke: *Fatale Präzedenz. Karen Blixens Mythologie*, 1986: „nach den Regeln narrativer. Kunst zu leben,“ s. 273.

³ Samme: „Denn nur gesellschaftliche Praxis, Arbeit an der Welt, Politik im weitesten Sinne verleiht Identität,“ s. 320.

⁴ Findes i Karen Blixen: *Essays*, 1965, s. 71ff og i moderne retskrivning i *Samlede Essays*, 1997, s. 213ff.

⁵ Susanne Fabricius: „Vandrende riddere og knuste kvinder. Om Karen Blixens kvindesyn“, i: *Kritik* nr. 22, 1972, s. 67ff.

Karen Blixens liv og værker

Karen Dinesen, fotograferet i 1913, lige inden afrejsen til Afrika.

Hvem er denne Karen Blixen – hende på den gamle pengeseddel?

Hun er, kort sagt og internationalt set, en af de tre mest læste og berømmede danske forfattere; de andre er Søren Kierkegaard og H.C. Andersen.

Selv kaldte hun sig en *storyteller*.

Hun blev født på gården Rungstedlund i 1885. Hendes fulde navn var Karen Christentze (kælenavn: Tanne) Dinesen. Blixen-navnet, og titlen baronesse, fik hun da hun i 1914 blev gift med den svenske baron Bror Blixen.

Da hun var 10 år gammel begik hendes far selvmord. I hjemmet var det nu moderen og dennes søster, der tog sig af opdragelsen af Karen og hendes søskende. De sørgede også, sammen med en guvernante, for børnenes undervisning. Allerede fra barneårene læste Karen en masse, og hun skrev og tegnede; som 17-årig kom hun på tegneskole, og to år efter på Kunstakademiet i København.

Hun fik nogle tekster trykt i forskellige tidsskrifter, men hverken maleri eller skriverseri blev rigtig til noget. Hun rejste en del, bl.a. til Paris og Rom. Det skete på et tidspunkt hvor hun havde været ulykkelig forelsket i den svenske baron Hans von Blixen-Finecke. Det endte med at hun i stedet blev forlovet med Hans' tvillingebroder, Bror Blixen. Og så kom der skred i hendes liv. De to unge besluttede at skabe en fremtid sammen i Britisk Østafrika (fra 1919 Kenya); her blev de gift i 1914, de overtog en kaffeplantage og satsede på et liv som farmere.

Farmen i Afrika

Opholdet i Afrika varede for Karen Blixens vedkommende frem til 1931, afbrudt af en del ret lange besøg i Danmark. Besøgene skyldtes at hun var syg; en sygdom der har været skrevet og talt meget om: blev hun smittet med syfilis? og blev hun smittet af sin mand, Bror? Det diskuteres stadig! Under alle omstændigheder ville hun til lægebehandling i Danmark. Her blev hun fejlbehandlet med fatale konsekvenser for hendes helbred resten af livet.

I Afrika gik det i øvrigt ikke særlig godt, hverken med ægteskabet eller kaffefarmen. Bror Blixen var mere til jagt, fest og damer end til stabilt ægteskab.

Karen Blixen ved en TV-optagelse i USA i 1959. Hun indleder en fortælling med disse ord: „Jeg er en storyteller. Jeg tilhører en gammel slægt af unyttige folk, som i årtusinder har sat sig mellem den virkelige verdens ærlige, hårdtarbejdende mennesker, og som undertiden har haft held til at fremstille en anden slags virkelighed for dem, som de har syntes om.“

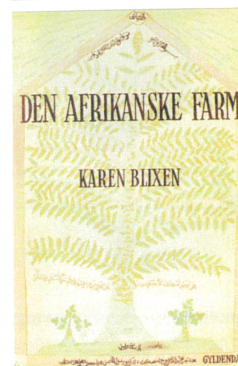
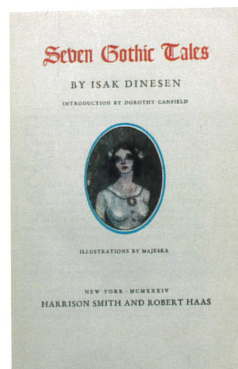
I 1918 mødte Karen Blixen den engelske adelsmand og storvildtjæger Denys Finch Hatton og indledte et forhold til ham. Ægteskabet med Bror Blixen blev imidlertid først opløst i 1925, og frem til 1931, hvor farmen endegyldigt gik fallit, prøvede Karen Blixen at redde den. Samtidig blev forholdet til Denys Finch Hatton mere og mere problematisk. I 1922 prøvede Karen Blixen at blive gravid med ham – men forgæves! Senere aborterede hun. Og hun forblev barnløs.

1931 ramlede alt: Farmen måtte sælges, og Denys Finch Hatton styrtede ned med sit fly og blev dræbt.

Forfatterskabet

Karen Blixen skulle nu begynde et nyt liv i Danmark. Og det kunne hun kun ved at skrive. I Afrika lyttede hun til de indfødtes fortællinger, og hun fortalte selv – og skrev. Hjemme på Rungstedlund, hvor hun indlogerede sig hos sin moder, fik hun styr på fortællingerne, og bl.a. med sin broder Thomas Dinesens hjælp fik hun dem i 1934 udgivet i USA: *Seven Gothic Tales*; dansk titel: *Syv fantastiske Fortællinger*. Hun opnåede straks det helt store gennembrud.

Hun skrev sine værker på engelsk – med henblik på udgivelse først og fremmest i USA – og genskrev dem så til dansk. De blev udgivet

under pseudonymet Isak Dinesen (Isak betyder „den der ler“), og under dette navn er hun stadig kendt verden over. Da hendes identitet efter Syv fantastiske Fortællinger blev kendt, skrev hun herhjemme under navnet Karen Blixen.

Selve opholdet i Afrika fik hun gjort til litteratur: i 1937 udkom den danske udgave af *Den afrikanske Farm*; samme år kom den engelske version *Out of Africa* i England, mens USA-udgaven først udkom i 1938.

Efter moderens død i 1939 blev Karen Blixen sammen med sine fire søskende ejer af Rungstedlund, og her boede hun resten af sine dage; det var her hun for alvor blev forfatter og fik anerkendelse og berømmelse – „i bytte“ for et handlingens og kærlighedens liv i virkelighedens verden, som hun selv formulerer det.

I 1942 udkom den bog, Blixen selv opfattede som sit hovedværk, *Vinter-Eventyr / Winter's Tales*, først i Danmark og England, og året efter i USA. Igen en rungende succes. Et par af fortællingerne blev offentliggjort i amerikanske dameblade, bl.a. *Sorrow-Acre / Sorg-Agre* i *Ladies' Home Journal* i maj 1943.

Under Anden Verdenskrig udkom både *Seven Gothic Tales* og *Winter's Tales* som pocket-udgaver beregnet til amerikanske soldater ved fronten.

Imens sad Blixen hjemme på Rungstedlund og skrev en gyserroman, *The Angelic Avengers / Gengældelsens Veje*, udgivet under et nyt pseudonym Pierre Andrézel. Den udkom i Danmark i 1944 og i USA i 1947. Den sygdomshærgede forfatter ansatte en sekretær, bl.a. for at nedskrive denne bog på engelsk efter diktat; det var Clara Svendsen (senere Selborn), som skulle blive Blixens sekretær helt frem til dennes død.

En ny samling fortællinger kom først i 1957, nemlig *Sidste Fortællinger*. Dette værk blev imidlertid slet ikke det sidste, og Karen Blixen holdt

bestemt ikke skrivepause i de mange år mellem de to bogudgivelser, bl.a. skrev hun en række essays, lavede radioforedrag og skrev nye fortællinger.

Karen Blixen superstar

Blixen var fra starten en populær forfatter – først ude i den store verden, siden hen også i Danmark. Det ses tydeligt af succesen med *Babettes Gæstebud* fra 1950 – den danske udgave kom i et exceptionelt stort førsteoplæg på 50.000. Den engelsksprogede version *Babette's Feast* var først blevet trykt i *Ladies' Home Journal* (juni 1950), og det var også dette magasin der bragte de fleste af de historier der i 1958 blev samlet i *Anecdotes of Destiny / Skæbne-Anekdoter*.

Blixens popularitet såvel som anerkendelsen af hende som en af verdenslitteraturens giganter fremgår også af at hun i 1954 var på tale som modtager af Nobelprisen i litteratur; den gik imidlertid til Ernest Hemingway – der galant hævdede at det ville have glædet ham nok så meget hvis prisen var gået til Isak Dinesen.

Amerikanerne dyrkede fortsat den danske baronesse med det interessante og usædvanlige liv, og det for fuld udblæsning da hun i 1959 var på turné i USA. Selv om hun bogstaveligt talt var dødsyng, så læste hun op og fortalte og gjorde sig i rollen som *storyteller*, gik til cocktailparties

Tegning af Hans Bendix i *Politiken*, oktober 1954, få dage efter at Ernest Hemingway havde fået tildelt Nobelprisen i litteratur.

og mødtes med tidens store berømt heder, f.eks. Marilyn Monroe og Truman Capote.

I 1960 udgav hun *Shadows on the Grass / Skygger paa Græsset*, en slags opfølgning på *Den afrikanske Farm*.

Det blev stadig værre med Blixens helbred. I 1962 døde hun på Rungstedlund.

Et par måneder efter hendes død udkom en allersidste fortælling, som hun i lang tid havde arbejdet på: *Ehrengard*. I første omgang dog i en forkortet udgave i *Ladies' Home Journal* med titlen *The Secret of Rosenbad*.

Efter hendes død er flere af hendes fortællinger blevet filmatiseret, og der er udgivet samlinger med efterladte fortællinger, med essays og med hendes breve; dertil et hav af bøger om Karen Blixens liv og værker. I disse bøger belyses og analyseres hun fra næsten alle tænkelige vinkler, teorier og metoder. Det er sådanne tilgange der præsenteres i det følgende.

Biografi og værker

- 1885 – 17. april Karen Dinesen fødes
- 1895 – 28. marts Karens far, Wilhelm Dinesen begår selvmord
- 1904-06 På Kunstakademiet
- 1907 og 1909 Første fortællinger trykkes i litterære tidsskrifter
- 1909 Forelskelse i halvfætter Hans von Blixen-Finecke
- 1910 og 1912 Rejser til bl.a. Paris og Rom
- 1912 – 23. dec. Forlovelse med Hans' tvillingebror, Bror
- 1913 – 2. dec. Karen rejser til Afrika
- 1914 – 14. jan. Karen ankommer til Mombasa, hun og Bror vies samme dag. De flytter ind på en farm
- 1915 Til Danmark for at få lægebehandling
- 1916 Ny farm i Afrika
- 1918 – 5. april Karen møder Denis Finch Hatton
- 1925 Skilsmisse
- 1931 Farmen sælges. Denis styrter ned med sit fly og dør. Karen flytter hjem til Rungstedlund
- 1934 – 9. april *Seven Gothic Tales* udkommer i New York
- 1934 – 22. april Det amerikanske forlag afslører Isak Dinesens identitet
- 1935 – 25. sept. *Syv fantastiske Fortællinger* udkommer i Danmark
- 1937 *Den afrikanske Farm / Out of Africa* udkommer i Danmark og USA og vælges til Book-of-the-Month
- 1942 *Vinter-Eventyr / Winters' Tales*
- 1944 *Gengældelsens Veje / The Angelic Avengers* (1946) under pseudonymt Pierre Andrézel
- 1945 Clara Svendsen (senere navneskifte til Selborn) bliver Blixens sekretær
- 1950ff Blixen indleder en række radioforedrag og flere af hendes fortællinger oplæses i radioen.
- 1950 – juni *Babette's Feast* udkommer i det amerikanske magasin *Ladies' Home Journal*.
- 1954ff Blixen nævnes flere gange som kandidat til Nobelprisen i litteratur, men får den aldrig.
- 1957 *Sidste Fortællinger / Last Tales*
- 1958 *Skæbne-Anekdoter / Anecdotes of Destiny* Rungstedlund-fonden oprettes.
- 1959/1 – 17/4 Rejse til USA
- 1960 *Skygger paa Græsset / Shadows on the Grass*
- 1962 – 7. sept. Karen Blixen dør og begravnes på Rungstedlund
- 1962 – dec. *Secret of Rosenbad* (forkortet udgave af *Ehrengard*) udkommer i *The Ladies' Home Journal*.
- 1963 *Ehrengard* udkommer i Clara Svendsens danske oversættelse.

Om litterære teorier og metoder

Udgangspunktet for enhver tekstlæsning er: at læse/se/undersøge hvad der står i teksten. Skulle man mene!

Men det er et metodisk „greb“ der ikke er helt så selvfølgelig som det lyder. Det skyldes bl.a. at der er forskellige **teorier** om hvordan *betydning* egentlig skabes. Er den bestemt 1) af forfatteren, 2) af teksten selv eller 3) af læseren? Eller 4) af konteksten, dvs. forhold *uden for* 1,2 og 3? Eller måske i virkeligheden en kombination af alle 4?

Inden for litteraturvidenskaben har der i tidens løb været en række skoler eller forskningstraditioner som med udgangspunkt i bestemte teorier har sloges indbyrdes, og som selvfølgelig har hævdet at deres egen **metode** eller **læsemåde** var den bedste, den rigtige, den eneste.

Sagen er at de metodiske greb gerne skulle berige læsningen, analysen og tolkningen, og selvfølgelig glæden, ja fornøjelsen ved litteratur. Ideelt set kan man forsøge sig med det helt store projekt, der siger, at *alle* aspekter må med, hvis man vil til bunds i en tekst, dvs. hvis man totalt set vil forstå dens betydning. Den første forudsætning er så at man er bevidst om principperne i de forskellige læsemåder.

Mere umiddelbart må man dernæst vælge sin metode og sit fokus, og man må argumentere for *relevansen* af den eller de læsemåder, man vælger: hvilke aspekter er mest relevante at fokusere på, i og omkring en bestemt tekst?

Det er denne bevidsthed om principperne, vi gerne vil styrke med de følgende Blixen-tekster og dertil hørende læsninger og fokuseringer. Bag de fleste læsemåder vi vælger, ligger der mere eller mindre klare teorier, men vi har valgt også at medtage et fokus der ikke bygger entydigt på en teori, nemlig det eksistentielle. Ganske vist er der jo masser af filosofi og religion der udtaler sig om menneskets eksistens; sådan skal

det ikke forstås her i bogen. Her skal det „blot“ forstås som en bestemt tilgang til teksten, et bestemt fokus – bl.a. fordi *teksten selv* er et bud på en teori om menneskets eksistens.

Læsninger fra det virkelige liv

Men lad os nu se på nogle Blixen-læsninger – nogle *videnskabelige* studier i Karen Blixens forfatterskab. Studier der er karakteriseret ved en tydelig bevidsthed om forholdet mellem teorier, metoder og den genstand der skal studeres.

Ordet **teori** kommer fra græsk og betyder 'antagelse' eller 'betragtning', og det bruges om de generelle ideer og læresætninger der ligger til grund for en bestemt videnskab; ofte et tankesystem som anvendes tværfagligt.

Ordet **metode** stammer ligeledes fra græsk, og det betyder 'måde', dvs. den mere konkrete fremgangsmåde man bruger på det **genstands-område** man vil analysere. Her er der tale om mere fagspecifikke tilgange, hvor man anvender redskaber, greb, værktøjer, modeller, skitser osv. Enten ens egne eller nogen som andre har fundet på og fundet anvendelige og givende.

Alle fag i gymnasiet er i deres teorier og metoder formet efter hvad der gøres og tænkes i universiteternes forskningsmiljøer. I gymnasiet har vi som udgangspunkt dette forskningsarbejde, om end i forsinket, fordøjet og forenklet form.

Hvilke teorier og metoder en forsker vælger, afhænger af flere ting. Valget kan være styret af personlige interesser, eller af trends som er oppe i tiden. Et metodisk valg kan også skyldes at der dukker ny viden (f.eks. om forfatteren) op af arkiverne, eller at man synes at en given tekst „kalder“ på en bestemt læsemåde.